

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 21 december 2023

Mål nr

B 4808-23

PARTER

Klagande

RL

Ombud och offentlig försvarare: Advokat OC

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Brott mot knivförbudslagen

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2023-05-31 i mål B 1744-23

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom utom i fråga om ersättning till den offentlige försvararen och fastställer tingsrättens domslut.

OC ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av RL i Högsta domstolen med 10 609 kr. Av beloppet avser 8 487 kr arbete och 2 122 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

RL har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom och ogilla förverkandeyrkandet eller i varje fall lindra påföljden.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. På eftermiddagen den 14 mars 2023 körde RL, som då var 16 år, sin A-traktor på Ekersvägen i Örebro tillsammans med två kamrater. De var på väg hem från gymnasiet, där han går fordonslinjen. Sedan polisen hade sett anledning att stoppa dem påträffades i A-traktorns handskfack ett multiverktyg. Detta innehöll en kniv.
2. I utfällt skick var knivbladet drygt fem centimeter långt och någon centimeter brett. Förutom kniven hade multiverktyget tång, skruvmejsel, fil och liknande verktyg. RL förklarade att hans far hade lagt multiverktyget i handskfacket så att det skulle kunna användas om det uppstod något problem med A-traktorn.
3. RL åtalades för brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål. I tingsrätten frikändes han eftersom innehavet av multiverktyget med kniven bedömdes ha varit befogat. Hovrätten

har däremot ansett innehavet som obefogat och dömt RL för oaktsamt brott mot lagen. Påföljden har bestämts till dagsböter.

Förbudet mot innehav av kniv

4. Enligt knivförbudslagen får kniv inte innehas på allmän plats, på vissa skolområden eller i fordon på allmän plats (1 § första stycket). Detta förbud gäller emellertid inte om innehavet med hänsyn till knivens art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat (1 § andra stycket). Den som av oaktsamhet bryter mot förbudet döms till böter eller fängelse i högst sex månader; i ringa fall ska dock inte dömas till ansvar (4 §).

5. Som framgår av lagen är alltså inte allt knivinnehav på allmän eller motsvarande plats förbjudet. För straffansvar krävs att det rör sig om ett obefogat innehav, men ansvarsfrihet gäller också för ett innehav som visserligen inte framstår som befogat men som med hänsyn till omständigheterna ändå bedöms som ursäktligt eller annars som ett ringa fall. Knivförbudets omfattning är sålunda i viss mån oklart bestämd i lagen och den närmare gränsdragningen för straffansvaret har överlämnats till rättstillämpningen.

6. I enlighet med vad som genomgående framhålls i förarbetena ska de aktuella undantagsreglerna, både den som avser befogat innehav och den som gäller ringa fall, tillämpas med förnuft och generositet så att allmänheten har förståelse för knivförbudet och detta inte uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten. Vägledande för rättstillämpningen ska vara att förbudet är avsett att i första hand träffa sådana knivinnehav som ökar risken för våldshandlingar och inte fall där innehavet framstår som nödvändigt eller harmlöst för ett naturligt betraktelsesätt. Ytterst är syftet med förbudet inte något annat än att minska risken för våldshandlingar där vapen kommer till användning. (Jfr prop. 1987/88:98 s. 16 samt prop. 1989/90:129 s. 11 f. och 22.)

7. Lagstiftningen ska alltså inte tillämpas schablonartat utan en nyanserad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet ska göras. Mot den bakgrunden har det i rättspraxis uttalats att ett innehav av en mindre kniv, typ pennkniv, i de flesta fall ska godtas. Kniven är då visserligen inte helt ofarlig men ändå på det hela taget inte ägnad att användas som vapen. En sådan mindre kniv omfattas av förbudet bara om det föreligger speciella omständigheter som gör att det finns en mera påtaglig risk för att kniven kommer att användas som vapen. (Se ”Kniven i handväskan” NJA 2016 s. 30 p. 24; jfr SOU 1989:44 s. 302 och prop. 1989/90:129 s. 21.)

8. Bedömningen av frågan, om det finns speciella omständigheter av detta slag, får göras utifrån lagstiftningens grundläggande ändamål att motverka våldshandlingar i samhället. Av stor betydelse är därför i vilken situation kniven innehas, alltså framför allt tidpunkten och platsen för innehavet. I regel finns det större risk för bråk och våld nattetid utomhus och på platser där det samlas många personer och där det kan förekomma berusning och på platser som annars är brottsutsatta. Även en mindre kniv kan i en sådan situation riskera att komma till användning som vapen och orsaka inte obetydliga skador. I det sammanhanget kan det också finnas anledning att beakta innehavarens ålder; särskilda risker kan vara förknippade med innehav av knivar bland ungdomar.

9. Det ska tilläggas att det i förarbetena betonas att förbudet mot innehav i fordon, något som alltså är aktuellt i detta mål, är motiverat bara under förutsättning att det då görs en ”mycket nyanserad” bedömning av om innehavet är befogat. Enligt vad som framhålls finns det ofta legitima skäl att ha med en kniv i ett fordon och en rimlig förklaring till innehavet bör i dessa fall godtas. Som exempel nämns i det bakomliggande utredningsbetänkandet att innehav av en kniv i en verktygslåda i bagageutrymmet i normalfallet ska anses som befogat. (Se prop. 1999/2000:27 s. 82 och SOU 1996:50 s. 54.)

Bedömningen i detta fall

10. Den kniv som RL förvarade i A-traktorn var förhållandevis liten och utgjorde dessutom en integrerad del av multiverktyget, som låg undanstoppat i handskfacket. Multiverktyget hade ett naturligt användningsområde om det skulle bli problem med A-traktorn. Det har inte framkommit några speciella omständigheter som talar för att situationen var sådan att det fanns någon mera påtaglig risk för att kniven i multiverktyget skulle komma att användas som vapen. Det förhållandet att RL var 16 år föranleder inte någon annan bedömning.

11. Knivnehavet ska därför bedömas som befogat. Som tingsrätten har funnit ska RL alltså frikännas och förverkandeyrkandet ogillas. Det innebär att beslaget hävs.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Dag Mattsson (referent), Johan Danelius, Jonas Malmberg och Anders Perklev
Föredragande har varit justitiesekreteraren Axel Johnsson